

Eglė BUKANTYTĖ

Klaipėdos universitetas, Ernst-Moritz-Arndt-Universität Greifswald

KONSTRUKCIJOS *in(g)* + galininkas VARTOSENA VIETOJE INESYVO J. BRETKŪNO EVANGELIJŲ VERTIME (1579–1580)

Dabartinėse Klaipėdos krašto tarmėse konstrukcija *i* + galininkas dažnai vartojama vietai viduje nusakyti. Čia pasakoma *plukos i jūrą* ‘maudosi jūroje’, *i pievas* ‘pievose’, *gyvena i Klaipėdą* ‘gyvena Klaipėdoje’ ir pan. Kai kur, pvz., Plikių apylinkėse, vietininkas beveik nevartojamas. Prielinksninė konstrukcija vietoje inesyvo laikoma vokiečių kalbos įtakos rezultatu (Laigonaite 1957, 33; Morkūnas, Sabaliauskas 1959, 139 t.; Zinkevičius 1966, 200). Konstrukcija *in(g)* + galininkas inesyvo reikšme vartojama ir senuosiuose raštuose (plg. Fraenkel 1929, 39; Palionis 1967, 177 t.).

Jono Bretkūno *Naujojo Testamento* Evangelijų vertime (1579–1580) konstrukcija *in(g)* + galininkas vietoje inesyvo pasitaiko ne itin dažnai. Tiesa, su vietovardžiais pirminiame (pradiniame) tekste ši konstrukcija vartojama kiek dažniau, bet inesyvo vartojimo atvejų nedaug mažiau: 63 proc. vietos viduje raiškos sudaro konstrukcija *in(g)* + galininkas ir 37 proc. inesyvas. Redaguojant tekstą beveik visais atvejais konstrukcija *in(g)* + galininkas pakeista inesyvu. Su bendriniais daiktavardžiais konstrukcija *in(g)* + galininkas net ir pirminiame tekste pavartota tik keletą kartų, o vėliau ją daugiausia taip pat pakeitęs inesyvas.

J. Gelumbeckaitė (2002) tyrė konstrukcijos *in(g)* + galininkas vartoseną Jono Bretkūno verstoje Luko evangelijoje. Jos nuomone, su *nomina propria* ši sintagma atsiradusi J. Bretkūnui stengiantis kuo tiksliau perteikti lotyniškojo originalo formas (2002, 101–103). Iš tiesų *in(g)* + galininkas padėjo išlaikyti vietovardžių morfologinę formą, pvz.:

Lk 4,27: *Ir daug raupotų buwa ing Ifrael (→ Ifraeleie) czefu Elifea praraka (→ prarako): ir ne wienas ifch ių ne tapa ifchcziftitas (→ cziftitas) tiktai Naaman Syrus (→ Syras).*

J. Gelumbeckaitė taip pat pastebi, kad iš vokiečių kalbos verstuose tekstuose (Mato, Morkaus ir Jono evangelijose bei Apaštalų darbuose) prielinksninė konstrukcija vietai viduje reikšti pavartojama žymiai rečiau (ten pat). Tokios vartosenos priežastis siekta išaiškinti šiuo tyrimu. Be to, remiantis visų J. Bretkūno Evangelijų medžiaga, stengta-

si nustatyti konstrukcijos *in(g)* + galininkas vartosenos su bendriniais daiktavardžiais ypatumus bei priežastis.

J. Bretkūno *Naujasis Testamentas* (toliau: BNT) cituojamas iš prof. J. D. Rangės iššifruoto teksto (R a n g e 1992_b)¹. Lyginant su M. Liuterio *Biblija*, pateikiamas 1546 m. leidimo M. Liuterio tekstas² (toliau: LNT). Kai kuriais atvejais pateikiamas ir lotyniškasis bei graikiškasis *Naujojo Testamento* tekstas (toliau: V ir G)³. Analizei reikalinga J. Bretkūno *Postilės* (toliau: BP) ir B. Vilento *Euangelijų bei Epistolų* (toliau: EE) medžiaga imta iš Lietuvių kalbos instituto parengtų konkordancijų⁴.

1. *in(g)* + galininkas su vietovardžiais

Jau minėta, kad konstrukcija *in(g)* + galininkas vietoje inesyvo BNT vartojama siekiant išlaikyti *nomina propria* formas (G e l u m b e c k a i t ė 2002, 101–103). BNT tradicija nekaityti tam tikrų *Biblijos* vietovardžių *Naujajame Testamente* remiasi originalais. Graikiškajame *Naujojo Testamento* tekste vieni vietovardžiai asimiliuoti į graikų kalbos gramatinę sistemą ir yra kaitomi, pvz., Ἰορδάνης,-ου, o kiti nekaitomi, pvz.: Βηθλεέμ, Βηθσαϊδά(ν), Βηθφαγῆ, Ἰσραήλ, Καφαρναούμ, Ναζαρέθ ir kt. (B l a s s, D e b r u n n e r 1990, 45; B a u e r 1988, 773). Taip pat minėti vietovardžiai vartojami *Vulgatoje* (plg. K a u l e n 1904, 124).

Konstrukcija *in(g)* + galininkas išryškina kai kurių vietovardžių formų nekaitymą BNT. Ji vartojama su *Izraelio*, *Jeruzalės*, *Kafarnaumo* ir *Silojos* vietovardžiais. Svarbu apžvelgti ne tik konstrukcijos *in(g)* + galininkas ir inesyvo santykį su šiais vietovardžiais, bet ir išsiaiškinti, kaip J. Bretkūnas juos vartoja minėtoje konstrukcijoje ir su kitais linksniais. Kiekvieno minėto vietovardžio vartoseną inesyvo reikšme ir paradigma BNT apžvelgiama atskirai.

1.1. *Siloja*

Silojos vietovardis BNT pavartotas tik vieną kartą⁵:

Lk 13,4: *Kaip antai anie afchtonalikas, ant kuru pole warpnicza (→ warpnicza | waefche) in Siloe (→ nog Siloes) ir ufzumufche ios [...]*

¹ J. D. R a n g e, Kommentierte Edition des Bandes 7 der altlitauischen Bibelübersetzung [Evangelien und Apostelgeschichte] von Joh. Bretke, Labiau, 1580. Habilitationsschrift, Münster, 1992.

² D. M. L u t h e r, Werke. Kritische Gesamtausgabe. Die Deutsche Bibel, I–, Weimar, 1931–.

³ E. N e s t l e, K. A l a n d, Novum Testamentum Graece et Latine, Stuttgart, 1999.

⁴ Konkordancijos Valstybinės lietuvių kalbos komisijos lėšomis pagal „Lietuvos Respublikos valstybinės kalbos vartojimo ir ugdymo 1996–2005 metų programą“ 1997–1998 metais parengė Ona Aleknavičienė, Ričardas Petkevičius ir Vytautas Zinkevičius, vadovaujami habil. dr. Sauliaus Ambrazo.

⁵ Jn 9,7.11 minimas ne Silojos miesto, o ežero pavadinimas.

Silojos leksema nekaitoma originaluose: *in Siloha* (LNT), *in Siloam* (V), ἐν τῷ Σιλωάμ (G). Pirminiame BNT tekste esanti *Siloe* forma nėra aiški – *e* galėtų žymėti ir galininko formą.

1.2. *Kafarnaumas*

Vienareikšmiškai nustatyti kaitomas ir nekaitomas formas BNT nėra lengva ir *Kafarnaumo* vietovardžio atveju. Pirminiame tekste yra šios *Kafarnaumo* formos:

Nom. –

Gen. –

Dat. –

Ak. *Kapernaum* (9x), *Kapernaū*

Instr. –

Ines. *ing Kapernaum* (4x)

Redaguojant tekstą, vietą viduje reiškianti konstrukcija *in(g)* + galininkas tris kartus pakeista inesyvu: *Ir buwo Karalifchkis, tho Sunus firga in Kapernaum* (→ *Kapernaume*) (Jn 4,47); *Tai ghis biloio Ifkaloia, mokindams ing Kapernaum* (→ *Kapernaume*) (Jn 6,59); *ataio ir giweno [laikes] ing Kapernaum* (→ *Kapernaume*) (Mt 4,13). Vieną kartą prielinksninė konstrukcija nepakeista: *kakius darbus* (→ *kaip didzius darbus*) *girdeiam daritus ing Capernaum* (Lk 4,23). Pastebėtina, kad iš vokiškojo originalo verstose Evangelijose konstrukcija *in(g)* + galininkas nėra vartojama rečiau negu Luko evangelijoje: Mato evangelijoje yra vienas atvejis, Jono evangelijoje – du.

1.3. *Izraelis*

Izraelio vietovardžiui galima nustatyti BNT vartojamas formas. Be to, šis vietovardis Evangelijose vartojamas gerokai dažniau negu *Silojos* ir *Kafarnaumo* vietovardžiai. Taigi sudaryta beveik visa *Izraelio* paradigma pirminiame BNT tekste:

Nom. *Ifrael*

Gen. *Ifrael* (8x), *Ifraelo* (6x)

Dat. *Ifraeliu*

Ak. *Ifraela*

Instr. –

Ines. *ing Ifrael* (5x), *Ifraele* (2x), *Ifraeloi*

Izraelio vietovardžio vartosena BNT mišri, tiesa, nekaitomų formų skaičius šiek tiek persveria kaitomų formų skaičių. Ypač nevienalytė yra vietos viduje raiška. Vartojamos net trys formos: nekaitoma, kaitoma vyriškosios ir kaitoma moteriškosios giminės.

Tokio nenuoseklumo nereikia sieti su vertimo chronologija arba skirtingomis Evangelijomis. Visose Evangelijose maždaug tolygiai pasiskirsčiusios kaitomos ir nekaitomos formos. Palyginimui pateikiamos genityvą ir inesyvą išreiškiančios formos (skliaustuose nurodomi korektūrų sluoksnyje esantys keitimai):

1 lentelė

Evangelija	Skyrius, eilutė	Genityvo funkcija	Inesyvo funkcija
Lk	1,16.68 2,25 2,32 2,34 2,38 4,25.27 7,9 22,30	<i>Ifrael</i> <i>Ifraelo</i> <i>Ifrael</i> <i>Ifrael (→ Ifraelo)</i>	<i>ing Ifrael (→ Ifraele)</i> <i>ing Ifrael (→ Ifraele)</i> <i>Ifraeliaie</i> <i>Ifrael</i>
Jn	1,31 1,49 3,10 12,13	<i>Ifraelo</i> <i>Ifraelo</i>	<i>ing Ifrael (→ Ifraele)</i> <i>Ifraeloi</i>
Mk	15,32		<i>ing Ifrael (→ Ifraela)</i>
Mt	2,6.20. 21 8,10 10,6.23 9,33 15,24 15,31 19,28 27,9.10 27,42	<i>Ifrael</i> <i>Ifrael</i> <i>Ifrael</i> <i>Ifraelo</i> <i>Ifraelo</i> <i>Ifraelo</i> <i>Ifraelo</i> <i>Ifrael</i>	<i>Ifraele</i> <i>Ifraele</i>

Pažvelgus į tokią vartoseną, matyti, kad išlaikyti originalias vietovardžių formas daugiausia siekta konstrukcijoje *in(g) + galininkas*. Kitų linksnių kaitomos formos laisvai kaitaliojamos su nekaitomomis. Atrodo, kad J. Bretkūnas pirminiame tekste šiai konstrukcijai skyrė ypatingą dėmesį.

1.4. Jeruzalė

Išskirtinę vietą užima *Jeruzalės* vietovardis. Graikiškajame tekste vartojamos dvi jo formos: 1) τὰ Ἱεροσόλυμα, -λύμων, -λύμοις – kaitomas geografinis miesto pavadi-

nimas, dažnāusiai vartojamas Morkaus, Jono ir Mato evangelijose, 2) ἡ Ἱερουσαλήμ – nekaitomas sakralinis vārds (vartots žydu autoriu). Jis dažnāusias Luko evangelijojē (Blas, Debrunner 1990, 45). Atitikmenys *Vulgatojē* yra kaitomas lo. *Ierosolyma* (*Hierosolyma*)⁶ ir nekaitomas lo. *Ierusalem* (*Hierusalem*)⁷. M. Liuterio evangelijose geografinio ir sakralinio *Jeruzalēs* vardažodžio forma nesiskiria: visais atvejais vartojamas nekaitomas vo. *Jerufalem*^{8,9}. Tai lemia analitinis vokiečių kalbos pobūdis.

2 lentelē

Geografinis pavadinimas	Sakralinis pavadinimas
gr. τὰ Ἱεροσόλυμα, -λῦμων	gr. ἡ Ἱερουσαλήμ
lo. <i>Ierosolyma</i>	lo. <i>Ierusalem</i>
vo. <i>Jerufalem</i>	vo. <i>Jerufalem</i>
lie. <i>Jerufale, Jerufalem</i>	lie. <i>Jerufalem</i>

Rašydamas *Jeruzalē* J. Bretkūnas, matyt, laikosi to originalo, iš kurio verčia. BNT Luko evangelijojē sakralinis *Jeruzalēs* vārds dažnāusiai nekaitomas (kaip lotyniškajame originale)¹⁰. Jono evangelijojē kaitoma daugiau negu pusē (58 proc.) geografinio *Jeruzalēs* pavadinimo atvejū¹¹. Morkaus ir Mato evangelijose *Jerufalem* beveik niekada nekaitomas¹² – įtakos greičiausiai turėjo M. Liuterio tekstas.

Vieta vidujē Luko evangelijos pirminiame tekste reiškia prielinksnine konstrukcija, o geografinis *Jeruzalēs* pavadinimas Jono evangelijojē išreiškiamas inesyvu – vokiškasis originalas vietos vidujē raiškos BNT nepaveikęs:

⁶ Lo. *Ierosolyma* (*Hierosolyma*) linksniuojamas dviem būdais: *Ierosolyma, -ae* ir *Ierosolyma, -orum* (Kaule 1904, 122).

⁷ Apie *Jeruzalēs* vietovardžio rašybą *Vulgatojē* žr. ten pat.

⁸ Mt 2,1.3; 3,5; 4,25; 5,35; 15,1; 16,21; 20,17.18; 21,1.10; 23,37; Mk 1,5; 3,8.22; 7,1; 10,32.33; 11,1.11.15.27; 15,41; Lk 2,22.25.38.41.42.43.45; 4,9; 5,17; 6,17; 9,31.51.53; 10,30; 13,4.22.33.34; 17,11; 18,31; 19,11.28; 21,20; 21,24; 23,7.28; 24,13.18.33.47.49.52; Jn 1,19; 2,13; 2,23; 4,20.21.45; 5,1.2; 7,25; 10,22; 11,18.55; 12,12.

⁹ *Jerufalem* rašyba LNT vartojama 1546 m. leidime. 1522 m. LNT kaitaliojama *Jerufalem* ir *Hierusalem* (Mt 20,17; 21,1 ir t. t.)

¹⁰ Sakralinis *Jeruzalēs* vārds nekaitomas *Vulgatojē* ir BNT Lk evangelijojē šiais atvejais: Lk 2,22.25.41.43.45; 4,9; 5,17; 6,17; 9,31.51.53; 10,30; 13,4.22.33.34; 17,11; 19,11; 21,20.24; 23,28; 24,13.18.33.52. Sakralinis *Jeruzalēs* vārds nekaitomas *Vulgatojē*, bet kaitomas BNT: Lk 2,42; 18,31; 23,7 (Lk 19,28 geografinis *Jeruzalēs* pavadinimas kaitomas ir *Vulgatojē*, ir BNT).

¹¹ Geografinis *Jeruzalēs* pavadinimas kaitomas *Vulgatojē* ir BNT Jn evangelijojē šiais atvejais: Jn 1,19; 2,23; 4,20.21; 5,2; 7,25; 10,22. Geografinis *Jeruzalēs* pavadinimas kaitomas *Vulgatojē*, bet nekaitomas BNT Jn evangelijojē šiais atvejais: Jn 2,13; 5,1; 11,18.55; 12,12.

¹² Geografinis *Jeruzalēs* pavadinimas kaitomas *Vulgatojē*, bet nekaitomas BNT Mk ir Mt evangelijose: Mk 3,8.22; 7,1; 10,32.33; 11,11.15.27; 15,41; Mt 2,1.3; 3,5; 4,25; 5,35; 15,1; 16,21; 20,17.18; 21,1.10. Geografinis *Jeruzalēs* pavadinimas kaitomas *Vulgatojē* ir BNT Mk 11,1 atvejū. Sakralinis *Jeruzalēs* vārds nekaitomas Mt 23,37 ir *Vulgatojē*, ir BNT.

Lk 2,25 *ing Jerufalem* (→ *Jerufaleme*)
 2,43 *ing Jerufalem* (→ *Jerufaleme*)
 9,31 *ing Jerufalem* (→ *Jerufaleme*)
 13,4 *ing Ierufalem* (→ *Ierusaleme*)
 13,33 *Jerufaleme*
 23,7 *ing Ierufalem* (→ *Ierufaleme*)
 24,18 *ing Jerufalem* (→ *ing nubr.*)

Jn 2,23 *Jerufaleie*
 4,20 *Jerufaleie*
 4,21 *Jerufaleie*
 4,45 *Jerufaleie*
 5,2 *Jerufaleie*
 10,22 *Jerufaleie*

Vadinasi, *Jeruzalės* vietovardžio atveju retesnė konstrukcijos *in(g)* + galininkas vartoseną iš LNT verstoje Jono evangelijoje nulemta teologinių bei semantinių aspektų.

Keičiant konstrukciją *ing* + galininkas inesyvu korektūrose, keičiama ir vietovardžio forma, t. y. pridedama inesyvo galūnė. Visiškai neatsižvelgiama į tai, kad tai yra sakralinis, o ne geografinis Jeruzalės vardas. Vieną kartą išbrauktas tik prielinksnis *ing* (Lk 24,18), bet toks taisymas greičiausiai laikytinas nepabaigtu. Sakralinio *Jeruzalės* vardo paradigma Luko evangelijoje yra tokia:

Nom. *Jerufalem*
 Gen. *Jerufalem* (6x); *Jerufalem* (→ *Jerufales*)
 Dat. –
 Ak. *Jerufalem* (12x)
 Instr. –
 Ines. *Jerufalem* (→ *Jerufaleme*) (5x); *ing Jeruzale*<*m*> (→ *Jerufalem*) (2x)
 Aliat. *Ierufalemapi*
 Voc. *Jerufalem*

Iš LNT verstose evangelijose kitų linksnių funkcijas atliekančios *Jeruzalės* formos iš nekaitomų į kaitomas pakeistos ne visais atvejais. Geografinio *Jeruzalės* pavadinimo paradigma Jono, Morkaus ir Mato evangelijose:

Nom. *Jerufalem*
 Gen. *Jerufales* (3x); *Jerufalem* (7x)
 Dat. –
 Ak. *Jerufalem* (16x)

Instr. –

Ines. *Jerufaleie* (6x)

Voc. *Jerufalem*

Kaip matyti, konstrukcijos *ing* su galininku keitimai dar labiau suardo vietovardžių vartosenos sistemą, kuri ir pirminiame tekste nebuvo vienalytė. Tai rodo, kaip skubotai ir neatidžiai buvo koreguojamas J. Bretkūno Evangelijų tekstas.

2. Bendriniai daiktavardžiai

Morfologinė bendrinių daiktavardžių forma konstrukcijoje *in(g)* + galininkas neišlaikoma, pvz., *fedeia ing namus* (Lk 7,37); *buwo [...] ing miestelį* (Jn 11,1). Iš viso BNT konstrukcija *in(g)* + galininkas su bendriniais daiktavardžiais pavartota 5 kartus.

- 1) Lk 7,37: *Jefus fedeia ing namus* (→ *namūfa*) *Pharifeia*
in des Pharifeers hauļe
in domo Pharisaei
ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ Φαρισαίου

Šiuo atveju konstrukcijos *ing* su galininku vartoseną gali būti susijusi su vidinėmis priešastimis, t. y. judėjimo reikšme. Gali būti, kad sakinytis susiejamas su anksčiau įvykusiu veiksmu, plg.: *Bet melde ghī ne kurfai ilch Pharifeiū idant walgitū fu io. Ir įeięs namus Pharifeia fedafi, Ir lchifkat materifchke kuri buwa mieste griefchna, supratufi kaip Jefus fedeia ing namus Pharifeia, atnefche ftiklą malties* (Lk 7,36–37).

Apskritai direktyvas su būsenos veiksmažodžiais nėra visiškai neįprastas: pietų aukštaičiai iliatyvo formą vartoja ne tik iliatyvui, bet ir lokatyvui reikšti (pvz., *buvau miestan; kur grūdai? – skrynion; jis gyvena Merkinėn; šitan vandenin daug žuvų* (Z i n k e - v i č i u s 1966, 201). Vis dėlto tokios prielinksninės konstrukcijos vartosenos tarminiu pagrindu abejoti verčia ne tik jos reti atvejai pirminiame tekste, bet ir gana nuoseklūs keitimai korektūrose.

- 2) Mk 14,66: *buwo emai ing Pallociū* (→ *Pallociuie* [Dware] gl. *Pallaft*)
3) Mt 26,69: *Bet* (→ *O*) *Petras fedeiō lauke ing Palociū* (→ *namūfa* [ing *Palociū*] ing *Palociū* nubr.)
im Pallaft
in atrio
ἐν τῇ ἀούλῃ

Iš pateiktų pavyzdžių matyti, kad J. Bretkūnas svarstė šios sintagmos tinkamumą – Mato evangelijos korektūrų sluoksnyje ji iš pradžių pakeista inesyvu *namuose*, greta

laužtiniuose skliaustuose prirašyta *ing Palociu*, vėliau išbraukta. Galima prielaida, kad prielinksninę konstrukciją siekta vartoti su svetimomis kilmės žodžiais.

- 4) Jn 6,27: *laikos ing amfiną Sziwatą*
in das ewige Leben
in vitam aeternam
εις ζωὴν αἰώνιον

Šiuo atveju konstrukcija *ing* su galininku galėjo būti vartojama remiantis graikiškąja konstrukcija *εις + galininkas*. Ši konstrukcija iš viso kelis kartus pavartota graikiškajame *Naujajame Testamente* vietoje įprastos konstrukcijos *έν + naudininkas*: *εις τὴν οἰκίαν ἐπηρώτων αὐτόν* (Mk 10,10); *εις τὴν κοίτην εἰσίν* (Lk 11,7); *κατώκησεν εἰς Καφαρναοὺμ* (Mt 4,13). Tokia šios graikų kalbos konstrukcijos vartosena atitinka bretkūniškąją konstrukcijos *in(g) + galininkas* vartosena. Galima būtų manyti, kad J. Bretkūnas pagal graikiškąjį tekstą bandė įdiegti šią sintagmą pirminiame savo tekste. Vis dėlto tuo abejoti verčia tai, kad J. Bretkūnas versdamas Evangelijas apskritai nedaug rėmėsi graikiškuoju tekstu (žr. R a n g e 1992_a, 112–115).

- 5) Jn 11,1: *Ir buwo wiens Iergans, wardu LaZaras ifch Bethanios, ing miesteli*
(→ *miesteije*) *Marios ir ios Ieferies Marthos*
in dem flecken
de castello
ἐκ τῆς κώμης

Šiuo atveju nė vienas iš ankstesnių paaiškinimų netinka – *miestelis* nėra svetimomis kilmės žodis, kontekstas nerodo judėjimo reikšmės, graikiškajame NT nėra *εις + galininkas* atitikmens. Galima būtų manyti, kad sintetinė forma analitine pavirtusi dėl vertėjo apsirikimo, kadangi ji yra gerokai nutolusi nuo ją valdančio veiksmažodžio *buwo*. Tačiau vargu ar J. Bretkūnas galėjo per apsirikimą pavartoti konstrukciją, kuriai skyrė tiek dėmesio.

Kituose XVI a. Rytprūsių tekstuose ši konstrukcija taip pat nedažnai pasitaiko. J. Bretkūno *Postilėje* rastas vienas atvejis, B. Vilento *Euangelijose bei Epistolose* – du: *ing Ifrael* (BPI 121, 14–15); *ing Ifrahel* (EE 18, 18–20); *ghis pranoks ηus ingi Galilea* (EE 56, 18–19). Viena konstrukcija su įvardžiu aptikta M. Mažvydo *Giesmėse Chrikiš-čioniškose: Jeib Diews ing tawe giwentu* (MGCh 410). Konstrukcija *in(g) + galininkas* galėjo jau XVI a. būti vartojama gyvojoje kalboje, tačiau ne taip dažnai kaip dabartinė Klaipėdos krašto tarmėse. Religiniai raštai greičiausiai buvo vienas iš veiksmų, paskatinusių jos įsitvirtinimą.

Išvados

Konstrukcija *in(g)* + galininkas su vietovardžiais J. Bretkūno vartota siekiant išlaikyti nekaitomas šventųjų vietovardžių formas. Pirminiame tekste ji dažnesnė, o vėliau jos J. Bretkūnas atsisakė ir redaguodamas tekstą beveik visais atvejais pakeitė inesyvu.

Tam tikri *Biblijos* vietovardžiai daugiausiai nekaitomi inesyvo funkciją turinčioje konstrukcijoje *in(g)* + galininkas. Kitų linksnių raiškos atvejais yra daugiau kaitomų formų.

Vietovardžių inesyvo formų gausumas iš LNT verstose evangelijose sietinas su *Jeruzalės* vietovardžiu: remiantis graikiškuoju ir lotyniškuoju originalais Luko evangelijoje vartojamas nekaitomas sakralinis, o kitose evangelijose – kaitomas geografinis pavadinimas. Nekaitomi geografinio *Jeruzalės* pavadinimo atvejai Morkaus ir Mato evangelijose galėjo atsirasti dėl vokiškojo originalo įtakos.

Prielinksninės konstrukcijos keitimas inesyvu redaguojant tekstą suardo ir taip nuoseklią J. Bretkūno sistemą nekaityti tam tikrų *Biblijos* vietovardžių (kitų linksnių formos iš nekaitomų į kaitomas pakeistos tik sporadiškai).

J. Bretkūno Evangelijų ir kitų XVI a. Rytprūsių lietuviškų raštų medžiaga rodo, kad gyvojoje kalboje ši konstrukcija nebuvo dažna. Konstrukcija *in(g)* + galininkas su bendriniais daiktavardžiais tam tikrais atvejais gali būti siejama su judėjimo reikšme; ji J. Bretkūno galėjo būti vartojama ir remiantis atitinkama graikiškojo originalo konstrukcija.

DIE VERWENDUNG DER KONSTRUKTION *in(g)* + AKKUSATIV STATT INESSIV IN DER ÜBERSETZUNG DER EVANGELIEN VON JOHANNES BRETKE (1579–1580)

Zusammenfassung

Die Konstruktion *in(g)* + Akkusativ statt Inessiv wird in der Übersetzung der Evangelien von Johannes Brekke (1579–1580; im Folgenden – BNT) mit dem Ziel gebraucht, die morphologischen Formen der biblischen Ortsnamen unflektiert zu erhalten. In der Grundschrift kommt die präpositionale Konstruktion öfter vor, später hat Joh. Brekke darauf verzichtet und sie fast durchgehend mit dem Inessiv ersetzt.

Die Konstruktion *in(g)* + Akkusativ statt Inessiv wird im BNT mit den Ortsnamen *Siloha*, *Kapernaum*, *Israel* und *Jerusalem* verwendet. In diesem Artikel wird der Gebrauch dieser Ortsnamen untersucht, dabei werden nicht nur ihre Erscheinung in der Konstruktion *in(g)* + Akkusativ statt Inessiv, sondern auch in anderen Kasusfunktionen beachtet. Die Analyse hat gezeigt, dass manche dieser Ortsnamen in der untersuchten präpositionalen Konstruktion unflektiert sind, in anderen Kasus dagegen ist ihr Gebrauch viel freier, d. h. unflektierte Formen werden durch flektierte auch schon in der Grundschrift verdrängt.

Die Fülle der Inessivformen in den aus dem Evangelientext Martin Luthers übersetzten Evangelien (siehe Gelumbeckaitė 2002, 101–103) ist mit der speziellen Verwendungsweise des Ortsnamens *Jerusalem* in der griechischen und lateinischen Vorlage zu erklären. Im Lukas-Evangelium gebraucht Joh. Brekke den

sakralen Namen *Jerusalem*, der in allen Texten des Neuen Testaments in allen Kasusfunktionen unflektiert bleibt. In anderen Evangelien wird zumeist die geographische Bezeichnung verwendet, die in den Vorlagen (ausser des deutschen) durchgehend flektiert ist. Joh. Bretke hält sich hauptsächlich an die Tradition der griechischen und lateinischen Vorlagen. Die unflektierten Formen des geographischen Ortsnamens *Jerusalem* können unter dem Einfluss der deutschen Vorlage entstanden sein.

Die inkonsequenten Änderungen anderer Kasusformen (unflektiert > flektiert) in der Korrekturschicht zerstören das System des Gebrauchs der Ortsnamen, das aber auch in der Grundschrift uneinheitlich auftritt.

Die Konstruktion *in(g) + Akkusativ* mit *nomina appellativa* kommt im BNT nur selten vor. Eine der möglichen Interferenzquellen ist die entsprechende Konstruktion der griechischen Vorlage. Aus der Verwendungsweise der Konstruktion *in(g) + Akkusativ* im BNT und in den anderen litauischen Schriften in Ostpreußen des 16. Jh. Bretkūno kann man schließen, dass sie in der gesprochenen Sprache nur selten verwendet wurde.

ŠALTINIAI IR LITERATŪRA

Bauer W., 1988, Griechisch-deutsches Wörterbuch zu den Schriften des Neuen Testaments und der frühchristlichen Literatur, Berlin etc.

Blass F., A. Debrunner, 1990, Grammatik des neutestamentlichen Griechisch. Bearbeitet von Friedrich Rehkopf, Göttingen.

BNT – J. Bretkūnas, Navias Testamentas. Ing Lietuwischką Lie[žuwi] perrafschitas per Janą Bretkuną. – Faks. Der HS., Bd. 7–8, Labiau i. Pr. 1580, hrsg. von Jochen Dieter Range und Friedrich Scholz, Paderborn etc., 1991.

BP – J. Bretkūnas, Postilla. Tatai efi Trumpas ir Praftas Iščguldimas Euangeliu... Per Jana Bretkūna... Karaliaucziue... 1591.

EE – Euangelias bei Epistolas / Nedeliu ir schwentuju dienofu skaitomofias... pilnai ir wiernai pergulditas ant Lietuwischka Szodza / per Baltramieju Willenta... Iščspauftas Karalauczui... M. D. LXXIX.

Fraenkel E., 1929, Syntax der litauischen Postpositionen und Präpositionen, Heidelberg.

Kaulen F., 1904, Sprachliches Handbuch zur biblischen Vulgata. Eine systematische Darstellung ihres lateinischen Sprachcharakters, Freiburg im Breisgau.

LNT – D. M. Luther, Werke. Kritische Gesamtausgabe. Deutsche Bibel, I–, Weimar, 1931–.

Laignonaitė A., 1957, Vietininkų reikšmė ir vartosena dabartinėje lietuvių kalboje, Vilnius.

MGCh – Martynas Mažvydas, Katekizmas ir kiti raštai. Catechismus und andere Schriften, Faksimilių rinkinys: Catechismusa Prafty Szadei (1547), Giesme S. Ambrašeijaus (1549), Forma Chrikštima (1559), Giesmes Chrikščoniskas [I] (1566), Giesmes Chrikščoniskas [II] (1570), Paraphrasis (1589), Vilnius, 1993.

Morkūnas K., A. Sabaliauskas, 1959, Kuršių Neringos žvejų lietuvių tarmė ir lietuvių kalbos įtaka šių žvejų latvių kalbai, – Lietuvių kalbotyros klausimai, II, 131–149.

Palionis J., 1967, Lietuvių literatūrinė kalba XVI–XVII a., Vilnius.

Range J. D., 1992, Bausteine zur Bretke-Forschung. Kommentarband zur Bretke-Edition (NT), Biblia Slavica. Serie VI: Supplementum: Biblia Lithuanica, Reihe 3: Kommentarbände, I, Paderborn etc.

Range J. D., 1992, Kommentierte Edition des Bandes 7 der alllitauischen Bibelübersetzung Evangelien und Apostelgeschichte, von Joh. Bretke, Labiau 1580. Habilitationsschrift, Münster.

V – E. Nestle, K. Aland, Novum Testamentum Graece et Latine, Stuttgart, 3 1999.

Zinkevičius Z., 1966, Lietuvių dialektologija, Vilnius.

[egle_bukantyte@yahoo.de]